

Llengua, orígens i identitat

Si els orígens i la identitat d'un poble estan en la pròpia llengua, Joan Coromines ha estat, potser, el lingüista català que més ha fet per recuperar aquesta identitat. El primer volum de l'Onomasticon Cataloniae', dedicat a les Illes Balears, n'és una mostra evident i és, també, un avanç del que serà l'obra completa, que inclourà més de 400.000 topònims.

BARCELÓ

Joan Coromines.

Blanca Lucas

El primer dels nou volums que conformen l'*Onomasticon Cataloniae*, obra monumental del filòleg Joan Coromines, va ser presentat públicament el 18 de juliol passat a la seu de la Caixa de Pensions (entitat que finança l'edició), a Barcelona, amb l'assistència a l'acte del president de la Generalitat, Jordi Pujol.

L'*Onomasticon Cataloniae* és un recull i estudi de noms propis de tot el domini territorial lingüístic català (Catalunya, el Rosselló, el País Valencià, les Balears i la zona oriental d'Aragó) que Joan Coromines va iniciar l'any 1925 i que va haver d'abandonar durant el seu exili a l'Argentina i els EUA, i que va reprendre a mitjan anys

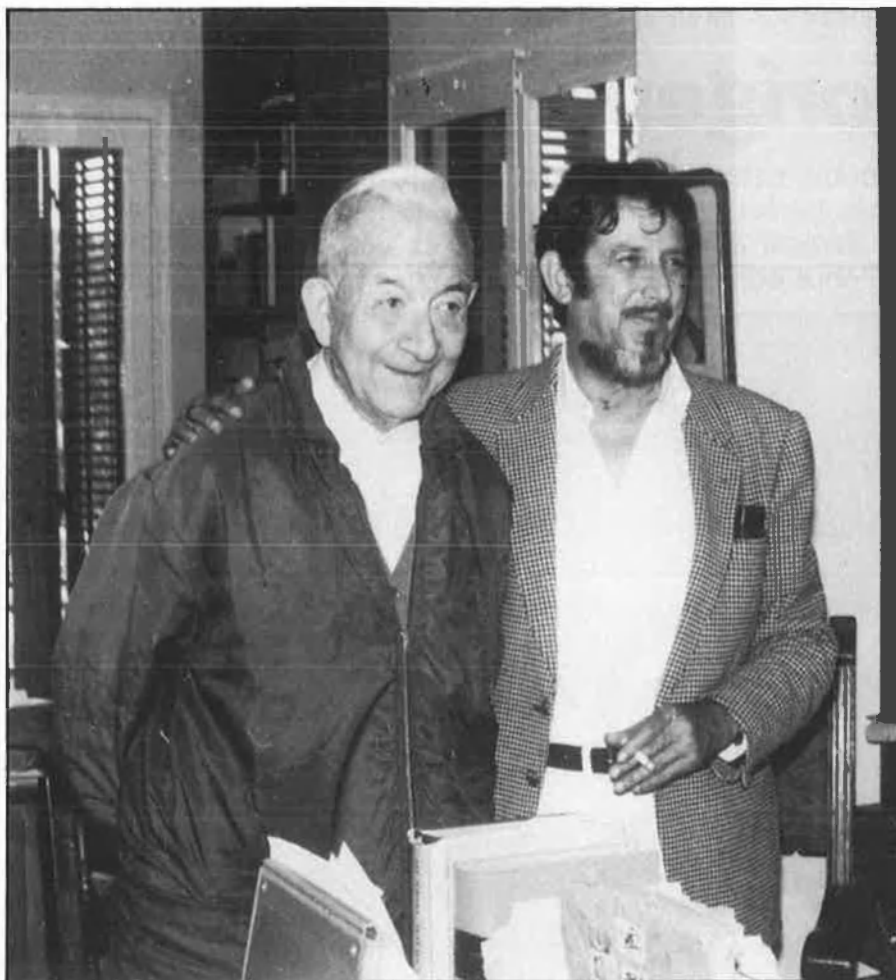
50 quan, professor de Filologia a la Universitat de Chicago, alternava aquesta activitat amb estades a Barcelona, on retornà definitivament l'any 1968.

Considerant l'*Onomasticon* com un treball de camp, molt de filòleg a la recerca del mot que defineix la relació entre els orígens lingüístics i un territori, Joan Coromines s'hi abocà a partir del seu retorn i una vegada concloses les seves dues obres cabdals: el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (obra magna de nou volums, el darrer dels quals s'editarà pròximament) i el *Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana*.

El suport institucional a la seva obra ha estat insignificant, malgrat el reconeixement que, una mica tardà, ha rebut el filòleg: Medalla d'Or de la Ge-

neralitat l'any 1980; Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, el 1984 i Premio Nacional de las Letras, atorgat pel Ministeri de Cultura, fa un parell de mesos. Coromines ha suscitat polèmica en els dos darrers casos per motius ben diferents i prou coneguts.

És conegut que Joan Coromines està molt preocupat pel fet que els seus 84 anys li impedeixin la finalització d'una obra que ell ha cuidat molt especialment des de la seva joventut. El filòleg, disciplinat en la seva tasca, i per tant, gelós del seu temps, manifestà amb motiu de la carta que lliurà al ministre Semprún després de rebre el Premio Nacional de las Letras, que aquestes serien les seves darreres declaracions, segons manifestà Max Cahner (el seu editor) a EL TEMPS, en el seu moment. Consegüentment,

Joan Coromines i Josep Mascaró.

Joan Coromines no va ser present en l'acte esmentat. La preocupació de Coromines de no poder acabar l'obra, la documentació de la qual ja té recollida i fitxada, l'hauria conduït a enllestir en primer lloc el volum de les Illes atesa la seva elaboració especialment complexa. Una de les principals dificultats del volum rauria en la diversitat de topònims mossàrabs que s'han registrat a les Balears. Al filòleg potser li va semblar menys difícil que el seu grup de col·laboradors poguessin finalitzar la resta del projecte per ells mateixos.

Damunt un cim

El treball d'aquest primer volum ha estat realitzat molt especialment amb la col·laboració de l'arqueòleg i cartògraf menorquí Josep Mascaró. En el seu pròleg «Joan Coromines: tres quarts de segle al servei de la cultura catalana», que apareix en l'edició d'aquest volum, Mascaró fa referència al mestre, al savi, al coratjós patriota i a l'incansable treballador que ha estat sempre Joan Coromines. El filòleg, gran caminador i escalador, va conce-

bre l'enquesta toponímica en el propi camp com a mètode de treball (un mètode rigorós) a realitzar preferentment «damunt un cim o pujol o un altre punt dominant (...) des del qual la memòria visual és sempre molt més fecunda...», segons explica el mateix Coromines en «A tall de pròleg», introducció del volum esmentat. Segons es desprèn del seu escrit, el filòleg féu una tria acurada dels seus testimonis, en la qual els coneixements d'un pagès tenien gairebé sempre una prioritat absoluta davant els coneixements d'intel·lectuals del lloc.

Particularitats sintàctiques, lèxiques o fonètiques, i també semàntiques, eren anotades per un grup de col·laboradors que foren especialment formats amb la finalitat de poder aclarir l'origen del nom, tot considerant des de la situació d'un indret, el color i l'estructura del terreny, fins als adjectius o malnoms amb què han estat coneguts els habitants de cadascun dels indrets estudiats. Més de 3.000 pobles i fins a 2.000 enquestes (de les quals 1.600 van ser realitzades directament per Coromines en persona), de la totalitat del

domini lingüístic català de l'estat espanyol, França i Andorra, més tot l'Alt Aragó fins a Navarra; en definitiva, un total de més de 400.000 topònims recollits ens poden donar una lleugera idea del que ha estat una autèntica epeopeia científica.

Josep Mascaró, que entre els anys 1977 i 1985 es reunia tots els estius amb el mestre en petits hotelets dels Pirineus per treballar, rememora aquelles jornades tocades per les reflexions i el treball inesgotable, tot donant-nos una bella imatge, gairebé mítica, de Joan Coromines: «Des del cim venerable dels tres quarts de segle llargs, de vida, contempla de bell nou, emocionat, l'impressionant escenari natural que s'estén al nostre voltant: pics, conglaços, glaceres, boscs, aigües tumultuoses i sorolloses (...). Paratges que ell coneixia tan bé i tantes vegades havia trepitjat, recollint de llavis de pastors i pagesos antigues paraules i noms per el seu *Onomasticon* (...). Documentació de primera mà que ens proporciona no sols informació precisa sobre toponomàstica, sinó també sobre el lèxic comú...».

La unitat lingüística

L'estudi etimològic i toponímic, la recerca dels orígens del nom, ha anat sempre lligada en el treball de Coromines al manteniment viu d'una llengua, la unitat de la qual el filòleg ha defensat sempre (molt especialment pel que fa a la unitat lingüística del català i el valencià), enfront de qualsevol agressió externa.

Coromines, deixeble de Pompeu Fabra, ha treballat sempre amb voluntat de revitalitzar la llengua catalana, no sense bel·ligeràncies científiques precisament, que sovint s'han manifestat amb un enfrontament als plantejaments ortodoxos de l'Institut d'Estudis Catalans.

Ningú, però, podrà negar-li la seva valuosa aportació a la cultura catalana, i en particular, com ja hem dit, a la unitat lingüística del català, que el portà en la seva resposta a Semprún a denunciar «els intents de l'estat d'introduir una divisió en la llengua literària i oficial catalana».

Quan podrem veure la magnitud i el rigor científic del seu *Onomasticon Cataloniae*, gaudirem, ben segur, d'un treball culminant que, englobat en el conjunt de tota la seva obra, ajudarà a entendre la coherència d'una figura catalanista fins al moll de l'os i la trajectòria científica d'un lingüista eminent. □